

SEKİNE EŞ-ŞİHABÎ'NİN AHMET B. HARUN EL-BERDİCÎ'NİN TABAKÂT ADLI ESERİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLERİ ÜZERİNE

İlkin ALİMURADOV

Hadis ilminin altın çağı olarak adlandırılan hicrî III. Yüzyılı, Hz. Muhammed'in hadislerinin büyük hacimli kitaplarda toplandığı, hadis ilmine dair eser telifinin yaygınlaştığı, muhaddislerle ilgili araştırmalar yapılarak değerli eserlerin kaleme alındığı bir dönem olarak özetlemek mümkündür. Dolayısıyla mezkûr dönemle ilgili araştırmaların, İslam düşüncesine dair görüşlerimizin oluşumundaki büyük önemi her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Elinizdeki yazıyı da, hem yüksek tefekkürü ve marifeti sayesinde hadis ilmine verdiği eserlerle ün kazanmış Ahmet b. Harun el-Berdicî hakkındaki yanlış değerlendirmelere cevap niteliğinde, hem de dönemin düşünce hayatını daha iyi anlama babında kaleme almış bulunmaktayız.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Ahmet b. Harun el-Berdicî, Tabakât.

A Critic from Sekine eş-Şihâbî to the wrong assessment about the Tabakât of Ahmed b. Harun al-Berdichi

Hicrî III century, as the so-called golden age of Hadith Science can be summarized as a collection of hadithes of Hz. Muhammad in large-volume books, pervasion of copyrighted works for hadith science, creating valuable works after researching of hadith scientists. Therefore the great importance of research works about the mentioned period on the formation of our opinions about the Islamic thoughts should always be kept in mind. The article in your hand can be accepted as an answer to the wrong assessments about the famous Ahmed b. Harun al-Berdichî, who gave valuable works to the hadith science with his great skill and also we think it will be very useful work for the understanding of thought life of the metioned period.

Key words: Hadith, Ahmet b. Harun al-Berdichî, Tabaqat.

Giriş

el-Berdicî ve *Tabakât* Adlı Eserinde Uygulamış Olduğu Yöntem

Hadis ilminde yeterince meşhur olan Azerbaycan asıllı muhaddisimizin tam ismi, Ebû Bekr Ahmed b. Harun b. Revh el-Berdicî el-Berzeî en-Nişapurî el-Bagdadî'dir.¹ Muhaddisimiz, İbn Hordadbeh, el-İsterhî, İbn Havkel, el-Mukaddesî gibi IX-X. yüzyıl arap seyyahlarının hakkında bilgi verdiği Ortaçağ Azerbeycan şehri Berdic'de doğmuştur.² Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber, söz konusu bölgeye mensup, aynı ismi taşıyan ikinci bir müellifin tanınmadığı bildirilmektedir.³ Hayatı konusunda bilgi veren kaynaklarda muhaddisin 230/845 yılında veya bundan önce doğduğu zikredilir.⁴ Dürüstlüğü, eminliği, güvenilir olması, ilmi, hadis ilminin öncül şahsiyetleri tarafından onaylanmış⁵ Berdicî, 301/914 yılının Ramazan ayında Bagdat'ta vefat etmiştir.⁶

Berdicî'nin yaşadığı dönem hadis ilminin en parlak devri sayılmaktadır. Bu anlamda, Hz. Peygamber'in hadislerinin büyük hacimli kitaplarda toplandığı, hadis ilmiyle ilgili eserlerin telifinin yaygınlaştığı, bazı âlimlerin muhaddislerle ilgili araştırmalar yaparak değerli eserler yazdığı bir devirde dünyaya gelmiş olan Berdicî kendisini mutlu sanabilirdi. Buna rağmen onun büyük ün kazanmasındaki en önemli amil, hiç kuşkusuz doğduğu devir değil, yüksek tefekkürü ve kendi marifeti sayesinde hadis ilmine verdiği

¹ Berdicî'nin büyük günahları konu alan *el-Kebair* isimli kitabını tahkik etmiş Muhammed b. Türkî et-Türkî, muhaddisimizin hayatı ve eserlerini kapsamlı şekilde ele aldığı bir denemesinden söz etmiş, fakat söz konusu eser hala yayınlanmamıştır. Ayrıca Berdicî'nin "Tabakât" eseri üzerine Suudi Arabistanı Riyad kentinde bulunan Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi'nde, Abdulaziz b. Hamad el-Meşel tarafından hicri 1403 yılında *el-Hafız el-Berdicî Muhaddisin ve Tahkiku Kitab-i Tabakâti'l-Esmâ* isimli bir yüksek lisans tezi hazırlandığını, fakat gayretlerimize rağmen bu teze ulaşamadığımızı belirtmek isteriz.

² Zirikli, *el-A'lam*, Kahire 1954, I, 251; Cezzar Fikri, *Medâhilitü'l-müellifin ve'l-âlamî'l-Arab hatta âme*, Riyad 1991, I, 151; *Azerbeycan Sovet Ensiklopediyası (ASE)*, Bakü, 1987, II, 149.

³ Sam'anî, *el-Ensâb*, (haz. Abdullah el-Barudî), Beyrut 1408/1988, I, 314; Hamevî, *Mu'cemü'l-Buldân*, (thk. Ferid el-Cundî), Beyrut 1410/1990, I, 449; Berdicî, *Kitabu'l-Kebâir*, (thk. Muhammed b. Türkî et-Türkî), s. 24.

⁴ İsbahanî, *Tabakâtu'l-Muhaddisin bi İsbahan*, (thk. Abdu'l-Gafur el-Baluşî, Beyrut 1408/1908, VIII, 84; İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, (thk. Amr Ğerame el-Umrevî, Beyrut 1415/1995, VI, 64; Zehebî, *Siyeru Âlâmî'n-Nübelâ*, (thk. Şueyb el-Ernaut ve dğr.), Beyrut, ts., (Muessesetu'r-Risale), XIV, 122; İbnu'l-İmad, *Şezeratu'z-Zehab fi Ahbâr min Zeheb*, (thk. Mahmud el-Erneut), Dimaşk, 1406/1996, IV, 6.

⁵ Bk. Zehebî, *Siyer*, XIV, 122; İbnu'l-Adim, *Buğyatu't-Talab fi Tarihi Haleb*, (thk. Suheyl Zekkar, Beyrut, ts., (Darü'l-Fikr), III, 1195; İbn Asakir, *a.g.e.*, VI, 64.

⁶ Bk. Zehebî, *Siyer*, XIV, 123; Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, Haydarabad, 1375/1955, II, 247; Suyûtî, *Tabakâtü'l-Huffâz*, Beyrut 1403/1983, s. 316.

eserler olmuştur.⁷ Burada üzerinde duracağımız kitap da, hadis ilminin rical kısmında özgün bir yeri olan ve 1987'de Sekine eş-Şihabî tarafından tahkik edilerek yayınlanan "*Tabakât*" eseridir. Daha doğrusu bu yazı tahkik sırasında araştırmacının esere dair yer verdiği tenkitleri üzerine kaleme alınmıştır.

Eserle bağlı irat ve tenkitlere geçmeden önce müellifin uygulamak istediği yöntemin muhakkik tarafından tespit edilemediğini söylememiz gerekiyor. Şöyle ki, eş-Şihabî'ye göre yazarın seçmiş olduğu isimler kitabın her hangi bir tabakasına munhasır kalmayan, hadis ile ilişkisinden asılı olmadan, genellikle nadir isimlerdir. Yazarın çalışmasına bu yönden bakıldığı zaman, eserin sahabiler hakkında olan birinci tabakasında yer alan nadir isim sahibi sahabe, tabiîn ve diğer muhaddisler de dahil, hadisle alakası olub olmamasından asılı olmayarak hiç kimseyle aynı ismi paylaşmamaktadır. Örneğin 'Cursume' isimli bir sahabeye yer verilmesi, ne tabiîn ne de sonraki tabakadan olan insanlar arasında aynı adda her hangi bir şahsa rastlamamızın mümkün olmadığı anlamına gelir. O sadece kendi tabakasında değil, diğer tüm tabakalarda da tekdir, nadirdir.⁸ Araştırmacının fikrince:

*"Eger el-Berdicî'nin amacı kendi tabakasında tek, nadir olan muhaddisleri bir araya getirmekden ibaret olmuş olsaydı, bu zaman Munkedir el-Gareşî'yi sahabe tabakasında, Munkedir b. Muhammed b. el-Munkedir'iye Etbau't-Tabiîn tabakasında görme imkânımız olabilirdi."*⁹

Bize göre tahkik görevi üstlenmiş bir uzmanın tahkik edeceği eserle ilgili kapsamlı bilgi edinmesi, müellifin uyguladığı üslup ve metoda vakıf olması önemli bir husustur ve eş-Şihabî bu konuda ne yazık ki yanılmıştır. Zira eserdeki örneklerden de görüldüğü üzere Berdicî'nin amacı genellikle nadir isimler değil, hadisle alakası olan nadir isim sahiplerinin adlarını bir araya getirmekden ibaret olmuştur. Bunlar bazen kendi tabakalarında bazen yaşadıkları bölgelerde ve bazen de lakaplarıyla, hadis sahasında meşhur oldukları adlarla nadir isim sahipleridir. Yine kimi isimler, rivayet olunan ve rivayet eden hususunda haberdar olduğu belirli hadisin senedinde mevcut bulunmaları açısından yazar tarafından nadir kabul edilmiştir. Müellife ulaşmayan rivayetlerde veya hadisle alakası olmayan insanlarda aynı isimlerin bulunması onun çalışmasını başarısız saymak için yeterli değildir. Bu

⁷ Berdicî'nin yüksek marifetinin, ilmi zekasının mehsulu olan ve onun ilmi faliyetlerinden haber veren eserleri hususunda araştırma yaparken müellifin altı kitabını tesbit etmiş bulunuyoruz. Bu eserler "*el-Kebâir*", "*Tabakâtul'l-Esmâu'l-Mufrede mine's-Sahabe v'et-Tabiîn ve Eshâbi'l-Hadis*", "*Marifetü'l-Muttasıl mine'l-Hadis v'el-Mursel ve'l-Maktu*" ve *Beyan et-Turuq es-Sahih*e", "*el-Merâsil*", "*el-Fevaid*", "*el-Cerh ve'l-Tadil*" eserleridir. Söz konusu eserlerden birincisi Melik Suud Üniversitesi'nde çalışan Muhammed b. Türkî et-Turkî tarafından tahkik olunmuş, fakat hala yayımlanmamıştır. el-Berdicî'nin günümüze kadar ulaşmış ve diğerlerine kıyasla daha şanslı eseri "*Tabakatu'l-Esmâu'l-Mufrede mine's-Sahabe ve'l-Tabiîn ve Eshâbi'l-Hadis*"tır. Nadir isimlerden bahseden bu eseri şanslı bulmamızın nedeni onun hem üç elyazma nüshasının günümüze kadar ulaşmasında, hem de 1987 yılında Sakine eş-Şihabî tarafından tahkik edilerek yayımlanmasındadır. Diğer eserlerle ilgili pek fazla bilgi edinemedik.

⁸ Berdicî, *Tabakatu'l-esmâu'l-mufrede mine's-Sahabe ve'l-Tabiîn ve Ashâbi'l-Hadis*, s. 14.

⁹ Berdicî, *a.g.e.*, s. 14.

kısa ön değerlendirmenin ardından Sekine eş-Şihabî'nin eleştirilerine birkaç başlık altında geçebiliriz.

Sekine eş-Şihabî'ye Göre "Tabakât"taki Yanlıklar

A. İsimler: Berdicî nadir isim seçiminde dikkatsiz davranmış, bu kabilen olan isimlerin araştırılmasına yeterince çaba sarf etmemiştir. Şöyle ki müellif, Allah Resulü'nün karşısına geçerek "*seni benim elimden kim ala bilir?*" dediği zaman kendisine söylenen "*Allah*" cevabı karşısında etkilenecek müslüman olmuş, Ben-i Muhârib kabilesine mensub Dusur b. el-Harisi nadir isim sahipleri sırasına koymamıştır.¹⁰ "*el-İkmal*" eserinde 'Derrac b. Nâciye Ebu Hurâse' isimli şahısın bulunmasına rağmen 'Derrac b. Abdurrahman' ismi Berdicî ve İbn Ebu Hatim tarafından nadir adlar sırasına dahil edilmiştir.¹¹ Yine aynı kitapta 'Cidar el-Uzrî' isimli tabiîn ve Cidar ed-Deybili isimli bir diğer muhaddisin olduğu kaydedildiği halde Berdicî bu ismi nadir kabul etmiştir.¹²

Belirli babda nadir ad gibi kayda geçen ama sonradan aynı adda başka birinin olduğu anlaşılan bir diğer örnekse 'Mushir b. Abdulmelik' ismidir. Zira muhaddisler arasında Mushir b. İmran isminde bir başka muhaddis de mevcuttur.¹³ Berdicî 'Munebbih b. Osman' isimli muhaddisin ismini de nadir ad gibi kabul ederek onu kitabının beşinci tabakasına uygun bilmiştir. Oysaki 'Münebbih Valid Vahab b. Münebbih' isminde bir muhaddisin Muaz b. Cebel'den hadis rivayet ettiği bilinen bir husustur. Araştırmacıya göre bütün bu eksiklikler araştırmalara yeterince gayret sarf edilmediğini ve dikkatsiz davranıldığını göstermektedir.¹⁴ Örnek vermek gerekirse, Berdicî 'Kennâz b. Hisn' isimli Şam muhaddisini nadir isim sahibi gibi takdim ettiği halde, Sekine eş-Şihabî bunun aksini ispatlamaya çalışarak "*el-İkmal*" eserine istinaden cahiliyye devrinde 'Kennâz b. Serim' isminde bir şairin yaşadığını belirtir.¹⁵

Berdicî'nin nadir sandığı isimler araştırılırken onların büyük kısmının nadir olmadığı belli oluyor ve hakikaten nadir sayılabilecek isimlerse bu kitapta çok az sayıda bulunmaktadır. Müellif 'Kurayb Valid el-Esmei' ismini nadir isimlerden saymış, İbn Ebu Hatim de onunla aynı fikirde olduğunu bildirerek bu ismi az kullanılan isim gibi kabul etmiştir. İbn Makula'nın "*el-İkmal*" eserinde havaric liderlerinden birinin isminin 'Kurayb' olduğunu kaydetmesi ise bu ismin nadir olmadığına delildir.¹⁶ Berdicî'nin nadir isimleri arasında 'Buceyr b. Ebu Buceyr' de vardır. Hâlbuki Ebu Makula bu isimde

¹⁰ Berdicî, *Tabakatu'l-esmâu'l-mufrede mine's-Sahabe ve'l-Tabiîn ve Eshâbi'l-Hadis*, s. 16.

¹¹ Berdicî, *a.g.e.*, s. 15.

¹² Berdicî, *a.g.e.*, s. 17.

¹³ Berdicî, *a.g.e.*, s. 17.

¹⁴ Berdicî, *a.g.e.*, s. 17.

¹⁵ Berdicî, *a.g.e.*, s. 35.

¹⁶ Berdicî, *a.g.e.*, s. 15.

tam on altı şahıs kaydeder. Onlardan üçü 'Buceyr b. Buceyr'dir. Sekine eş-Şihabî'ye göre Berdicî'ye müstedrek yazmış İbn Bükeyr'in buna ilişkin bir fikir beyan etmemesi daha fazla dikkat çekicidir.¹⁷ Yazar, ez-Zuhrî ve Amr b. Dinar'ın kendisinden rivayet etmiş olduğu 'Tavus el-Yemani'yi nadir isimli saymış, araştırmacı ise 'Tavus b. Utbe' isminde diğer bir şahsın olduğunu delil gibi kullanarak yazarı dikkatsizlikle suçlamıştır.¹⁸ Dahası, eserde geçen isimlerin belli tabakada karışık şekilde kaydedildiğini belirten Sekine eş-Şihabî, nadir isimleri araştıran birileri için söz konusu eserin faydasız olduğunu söylemiş ve bu bakımdan eserde doğru bir metod kullanılmadığını vurgulamıştır.¹⁹

B. Tabakalardaki Karışıklıklar: Araştırmacıya göre Berdicî, bazen Tabiîn devrinin muhaddislerini Etbau` t-tabîîn tabakasında kaydetmiştir. Örneğin o, 'Şevzab Ebu Meaz' ismini nadir isim gibi kabul ederek Sufyan ve Şûbe'nin kendisinden hadis rivayet ettiğini bildirmekle yetinmiş, ama onun sahabiden hadis rivayet ettiğini kaydetmemiştir. Oysa kaynaklar onun sahabiden hadis rivayet ettiğini söyler. Sahabiden hadis rivayet etmiş olan bir diğer Şevzab ise Zeyd b. Sabit'in hizmetcisidir. Araştırmaların sonucu bu isimde hatta üç muhaddisin olduğunu söylemeye imkan vermektedir. Görüldüğü gibi, 'Şevzab Ebu Meaz' ne Etbau` t-tabîîndendir, ne de nadir isim sahibidir.²⁰ Etbau` t-tabîînden olduğu kaydedilen, aslındaysa bunun hakikate uygun olmadığı anlaşılan diğer bir muhaddis Ebu Bekr b. Abdurrahman'ın hizmetçisi 'Sumey'dir. İbn Ebu Hatim bu muhaddisin Şumeyr b. Abdulmedan'dan hadis rivayet ettiğini bildirmekte. Diğer menbelerde de 'Sumey b. Qeys' isimli muhaddisin olduğunu ve onun da Şumeyr b. Abdulmedan'dan hadis rivayet ettiğini kaydedilmiştir. Şumeyr b. Abdulmedan'ın tabiîn devrinden olduğu dikkate alınırsa, Ebu Bekr b. Abdurrahman'ın hizmetçisi Sumey'in Sumey b. Qeysle aynı tabakadan olduğu meydana çıkacaktır. Böylece, hakkında konuşulan muhaddisin sadece yanlış bir tabakada zikredildiği değil, aynı zamanda nadir isim sahibi olmadığı da belli oluyor.²¹

C. Lakaplar: Berdicî bazı lakapları da nadir isim gibi takdim etmiştir. Örnek olarak 'Fuheyr b. Ziyad' gösterilebilir. Aslında Fuheyr isim değil lakaptır; sahibinin tam ismi ise Yahya b. Ziyad'dır. "el-İkmal" eserinin yazarı bu hakikatı doğrulamış, Berdicî'ye mustedrek yazmış olan İbn Bukeyr'se bununla ilgili bilgi vermiştir. Dikkat çeken bir diğer husus, 'Safine' lakabının nadir isimler sırasında yer almasıdır. Şöyleki, 'Safine' büyük bir şey taşıyan kimseye verilen lakaptır. O şahsın ismiyse tamamen farklıdır. Yine Berdicî,

¹⁷ Berdicî, *a.g.e.*, s. 17-18.

¹⁸ Berdicî, *a.g.e.*, s. 56.

¹⁹ Berdicî, *a.g.e.*, s. 14.

²⁰ Berdicî, *a.g.e.*, s. 16.

²¹ Berdicî, *a.g.e.*, s. 16.

ismi 'Osman b. Abdulmelik' olan ve 'Mustakim b. Abdulmelik' lakablı muhaddis konusunda da hata yapmıştır.²²

Tüm bu eleştiriler Berdicî'nin hakkında konuşulan kitabının yayımlanmasında büyük emeği geçen Sekine eş-Şihabî'ye aittir. Eseri araştırmakla birçok meselelere aydınlık getirmiş olan araştırmacı, bu örneklerin, eser hakkında söylenebilecek iratların çok az bir kısmını oluşturduğunu söylemiş ve kitapta çok az sayıda nadir isim bulunduğunu iddia etmiştir. Bir kaç kişide tesadüf olduğu için, kitapta kaydedilen isimleri nadir kabul etmenin yanlış, bazılarının ise lakap olduğunu öne süren eş-Şihabî, klasik dönem âlimlerine göndermelerde bulunmuş, Berdicî'nin verdiği bilgilerin İbn Bukeyr tarafından tashih edilmesine rağmen, hataları göstermek açısından bunun bile yeterli olmadığını vurgulamıştır. Ayrıca, Ebu Abdulla es-Surî'nin araştırmalarını takdir ederek onun, Berdicî'yle beraber İbn Bukeyr'in yaptığı kusurları ortaya koyduğunu söylemiştir.²³

Sekine eş-Şihabî'nin Eleştirilerine Cevap

A. İsimler: Berdicî'nin, belirli rivayet zincirlerinden nadir adları seçtiğini ve eserde zikrolunan hadisçilerin bazen mensup oldukları bölgelerde, şehirlerde, bazen de kendi lakap ve künyeleri ile nadir ad sahipleri kimi takdim olunmasının müellifin amacına zıt olmadığını yukarıda belirtmiştik. Dolayısıyla müellifin Ben-i Muhârib kabilesine mensup 'Dusur b. el-Haris' gibi nadir isim sahibine kendi eserinde yer vermemesi ve 'Derrac b. Abdurrahman', 'Cidar', 'Mushir b. Abdulmelik', 'Munebbih b. Osman' adlarını ise nadir sayması normal karşılanabilir.

Berdicî "*Tabakât*" eserine yalnız hadisle şu veya bu şekilde ilişkisi olan nadir ad sahiplerinin adlarını dahil etmiştir. Bu bakımdan, hadis rivayetiyle hiçbir alakası olmayan, yine İslam öncesi dönemde yaşayan 'Kennaz b. Serim' gibi bir şahsın 'Kennaz b. Hisn' gibi hadisçi sahabiyle ne alakası olabilir? Aynı mantığı Sekine eş-Şihabî'nin araştırma sonucu olarak ortaya çıkardığı havaric liderlerinden olmuş 'Kureyb b. Yakub'a da uygulamak mümkündür.²⁴

Berdicî'nin 'Buceyr b. Ebu Buceyr'²⁵ ismini nadir kabul etmesi eş-Şihabî'ye tuhaf gelse de, muhaddis isimlerinin bazen ait oldukları tabakada bazen de Berdicî tarafından bilinen rivayet zincirinde nadir olduklarını dikkate almakla bu eleştirinin bir haksızlık olduğunu anlarız. Biraz açarsak, eş-Şihabî'nin de kaydettiği gibi Berdicî'nin nadir isim gibi kabul ettiği ismin aynı olan birinci ismin taşıyıcısı sahabidir; müellifin eserine dahil etmiş

²² Berdicî, *a.g.e.*, s. 18.

²³ Berdicî, *a.g.e.*, s. 18-19.

²⁴ Berdicî, *a.g.e.*, s. 99.

²⁵ Berdicî, *a.g.e.*, s. 102.

olduğu ismin sahibiyse sahabe değil, dolayısıyla o kendi tabakasında nadir sanılabilir. Kaydedilen ismin sahibinden 'İsmail b. Umayye' hadis rivayet ettiği halde, araştırmacının örnek olarak verdiği ikinci ismin sahibinden hadis rivayet eden şahıs 'el-Bağendî' gibi tanınmıştır. Yani sırf hadis ölçüğü olan rivayet zinciri bakımından isimlerin aynı olmadığını belirterek, Berdicî'nin kaydettiği şahsın Taifli olduğunu vurgulamasını da buna eklemek gerekir. Sonuç itibarıyla Buceyr b. Ebu Buceyr ismi, ait olduğu tabakanın yanı sıra, malum rivayet zinciri ve muhaddisin mensup olduğu bölge bakımından da nadirdir.

Berdicî bazen muhaddisin yalnız ismini kayd etmekle yetinmiş, baze babasının adına da yer vermiştir. Bu hal yukarıda işaret ettiğimiz gibi belli ismin hadisin rivayet zincirinde hangi şekilde varid olmuşsa aynı şekilde de kullanıldığını ispat etmekle beraber, belli isimlerin baba ismiyle birlikde nadir olabileceğini ortaya koyar. Örneğin, eserde ikinci sırada yer alan 'Ukkaşe b. Mihsan'²⁶ gibi tanınan muhaddise ikinci kez rastlamak mümkün değil. Bazen de yazar nadir isim sahibi zannettiği muhaddisin meşhur olduğu şehrin ismini kaydetmiştir. "el-Mikdad b. el-Esvad el-Kindî" Medine ehliindedir",²⁷ "Medine'de biliniyor",²⁸ "Medine'de"²⁹ veya "Medinelidir"³⁰ şeklinde muhaddisin ismiyle beraber mensub olduğu şehrin de isminin kaydedilmesi muhaddisin o bölgede nadir isim sahibi olduğuna dikkat çeker. Şu halde Kufe'de, Basra'da veya Medine dışında her hangi bir yerde 'el-Mikdad' isimli şahsın bulunması yazarın dikkatsizliğine delil değildir. Araştırmacının, "Tavus el-Yemani" isminin bu eserde yer almasının yanlış olduğu görüşüne cevap olarak da, Berdicî'nin, yer verdiği muhaddisin Yemenli olduğunu, ez-Zuhrî ve Amr b. Dinar'ın ondan hadis rivayet ettiğini göstermekle dikkati malum rivayet zincirine çektiğini söylemek mümkündür.

Berdicî tarafından toplanmış nadir isimli hadisçilerin eserde karışık şekilde takdim olunması iddiasına gelince, selefleri gibi eserine dahil ettiği isimleri yazarın, belli hususları baz alarak tabakalar dahilinde kaydettiği bir gerçektir. Nitekim kitap 425 nadir adı ihtiva etmiş ve bunlar beş tabaka içerisinde sıralanmıştır. Bölümlerdeki isimleri saymak veya bulmak zor bir iş değil. Örneğin üçüncü tabaka esere dahil edilen isimlerden 136'sını ihtiva etmekle kitabın en geniş kısmını oluşturur. Ayrıca muhaddislerin tabakalarının netleştirilmesi, onları hazır listede harf sırasıyla sıralamaktan çok daha zordur.

²⁶ Berdicî, *a.g.e.*, s. 35.

²⁷ Berdicî, *a.g.e.*, s. 35.

²⁸ Berdicî, *a.g.e.*, s. 35.

²⁹ Berdicî, *a.g.e.*, s. 39.

³⁰ Berdicî, *a.g.e.*, s. 54.

B. Tabakaların Karıştırılması: Müellifin, esere nadir isim gibi dahil olmuş bazı adlarla bağlı ilave bilgiler vermekle, eseri kaleme aldıktan önce belirli sayıda muhaddis adlarına ve malum rivayet zincirlerine malik olduğuna kanaat getirdiğini belirtmiştik. Araştırmacının tabakaların karıştırıldığına ilişkin iradına işte bu bakış açısıyla yanaşarak müellifin, 'Şevzab Ebu Meaz' ismini, Sufyan ve Şûbe'nin ondan hadis rivayet ettiğini bildirmekle nadir isim gibi kabul etmesini doğru buluyoruz. Başka bir ifadeyle 'Sumey'in nadir isim gibi kabul edilmesi, kitapta uygulanan yöntem açısından her hangi bir yanlışlık içermemektedir.

C. Lakaplar: Yazar eserde bazen lakab veya künyesiyle tanınan muhaddisleri kendilerinin ve ya babalarının isimlerini kaydetmeden nadir isim sahibi gibi kaleme almıştır.³¹ Eğer bir muhaddis lakab veya künyesi ile daha çok meşhursa ve malum lakab veya künye nadirse onun nadir isim sahiplerinin sırasında yer almasına ne mani olabilir? Bu gibi hallerde müellif o muhaddis hakkında olan hadisi ve onun hangi bölgeye mensup olduğunu kaydetmeyi de unutmamıştır.³² Yazarın bu yönteminden, onun elde ettiği hadisin senedinde ravi kendi ismiyle değil, lakab veya künyesiyle zikrolunduğu anlaşılmaktadır. Bazı durumlarda o, ortaya çıkabilecek anlaşmazlığın karşısını almak amacıyla lakab veya künyesiyle tanınmış muhaddisin asıl isminin ne olduğunu bildirmiştir.³³ Bu, tabakat müelliflerine yabancı olmayan bir metoddur. Onlar ravinin ismini hadisin senedinde olduğu gibi nakletmekle son derece güvenilir olduklarını ifade etmişlerdir. Kısacası 'Fuheyr b. Ziyad', 'Safine', 'Mustakim b. Abdulmelik' gibi lakapların nadir isimli hadisçilerden behs eden kitapta yer alması müellifin amacıyla büsbütün uyusmaktadır.

Sonuç itibariyle Berdicî'nin "*Tabakât*"ta uygulamış olduğu yöntem, eseri tahkik eden Sekine eş-Şihabî tarafından hatalı anlaşılmış ve neticede muhatabı müellif olmayan bazı hatalı tenkitler ve isabetsiz yorumlar ortaya çıkmıştır. Bize göre Berdicî, nadir adları konu edinirken genellikle nadir olan isimlerle değil, kendisine ulaşmış rivayet zincirlerinde bulunan, doğrudan hadisle ilişkisi olan şahısların nadir isimleriyle ilgilenmiştir. Eserde yer alan şahıslar ise bazen mensup oldukları bölgeler bazen de taşıdıkları lakaplar itibariyle nadir ad sahipleri gibi kabul edilmişlerdir.

³¹ Berdicî, *a.g.e.*, s. 36.

³² Berdicî, *a.g.e.*, s. 36.

³³ Berdicî, *a.g.e.*, s. 64.